

Tänk på samma sätt när det gäller ditt hus som när det gäller din bil. Byt eller laga bara det som är nödvändigt. Illustration: Anders Sunesson.

Hur ska du som husägare tänka när du ska renovera ditt gamla hus? Vilka byggnadsdelar besitter hög kvalitet? Hur får jag ett hus som jag trivs i, utan att husets historiska uttryck går förlorat? Det här faktabladet ska fungera som en hjälp i hur du som husägare ska tänka kring renovering och restaurering för att uppnå en bra balans mellan de båda. Snällt för både plånboken och miljön!

UTHUS OCH LADUGÅRDAR

Behåll Eternit eller plåt på uthustaken. Lägg vid behov nytt plåttak som skyddstäckning.

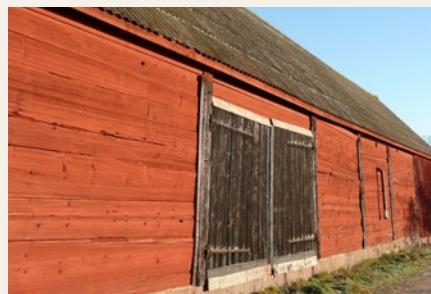
- Det viktigaste är att ekonomibyggnaderna kan behållas. Moderna takmaterial kan ses som skyddstäckning som gör att konstruktionen kan bevaras och underhållet minskar. Behåll äldre takmaterial som undertak: stickor/spån eller bräddtak.

Hitta nya användningar för äldre byggnader. Bygg om, hellre än riv, men bevara byggnadens exteriöra uttryck.

- Om det krävs för den nya användningen så gör en större port eller en uppglasad del, helst på husets premisser och med eftertanke.

Ekonomibyggnaderna är mycket viktiga i ett äldre kulturlandskap. I din närmiljö skapar de vindskydd, insynskydd och praktisk förvaring. Ekonomibyggnaderna kan ha miljövärden och vara landmärken i området.

- Svensk landsbygd utan våra äldre ekonomibyggnader skulle bli mycket urholkad och tom.

Ekonomibyggnaderna är så viktiga för miljön! Här ser vi den götiska gårdstypen som är så vanlig.

Det är de små detaljerna som gör helheten! Lertegel, träfönster, munbläst glas, fasadmaterial och snickeridetaljer är alla viktiga delar att bevara på en äldre byggnad.

Lappa och laga för att bevara så mycket utav en äldre byggnad som är möjligt.

Byt lika mot lika om något absolut måste ersättas. Då smälter den nya delen in bättre. Vänster dörrhalva före renovering.

Dokumentera och signera, det är värdefullt för dem som kommer efter.

GENERELLA RÅD – EXTERIÖR

Behåll äldre byggnadsdelar och konstruktioner, särskilt detaljer med regionala särdrag.

- De äldre delarna ger karaktär, förståelse och skönhet samt ökar värdet på just ditt hus!

Använd lappa och laga-metoden. Laga och förstärk i första hand.

- Byt bara det som absolut måste bytas, för att säkra huset. Väga lita på gamla material.

Ersätt lika mot lika.

- Om några byggnadsdetaljer eller delar behöver bytas bör lika bytas mot lika så att den bytta delen smälter in bland de äldre.

Använd traditionella, beprövade material.

- I välbevarade äldre byggnader bör man ofta undvika moderna material som tryckimpregnerat virke, betong/cement och (stjärn-)skruv.

Äkta Falu rödfärg, tjära och kokt linolja.

- Använd beprövade, miljövänliga färger så tar du inga risker med oprövade material.

Äldre faluröd panel: grov, sågad struktur. Äldre ljusmålad panel: släthyvlad. Foder och snickeridetaljer: släthyvlade.

- Ljusmålad panel och snickeridetaljer har ursprungligen varit målade med linoljefärg. Linoljefärg kräver släthyvlat virke.

Återanvänd gamla smidda detaljer.

- Handsmitt järn kan rengöras och därefter rostskyddsbehandlas med linoljebränning.

Dokumentera renoveringar och förändringar.

- Fotografera! Skriv gärna in dina initialer och årtal på nytillskott i en byggnad.

BOSTADSHUSETS EXTERIÖR OCH TRÄDGÅRDEN

Behåll äldre takmaterial på bostadshuset – oftast lertegel. Behåll skorstenar.

- Behåll äldre takmaterial som undertak: stickor/spån eller bräddtak. Skorstenarna är viktiga för husets självdrag och exteriöra utseende.

Väga behåll gammal panel så länge som möjligt.

- Laga och byt bara de riktigt dåliga delarna. Kvaliteten på gammal panel är generellt bättre än modernt virke.

Behåll alla gamla träfönster. Renovera ett eller ett par i taget.

- Fönster som är äldre än cirka 1960 är byggda av virke med mycket hög kvalitet. Med kontinuerligt underhåll håller de i flera hundra år.

Putta tillbaka pannor på sned och laga ett fönster i taget så blir åtgärderna inte så jobbiga eller dyra.

Behåll din gamla ytterdörr och olika sorters snickerier.

- En otät dörr kan kompletteras med en tätare dörr på insidan. Originalsnickerier ger huset rätt karaktär.

Leta gärna efter gammal eller ny handsmidd spik till viktiga byggnadsdetaljer.

- I riktigt gamla och fina dörrar, luckor m.m. passar inte modern skruv, och helst inte modern spik.

Tillbyggnader och takkupor bör göras diskreta.

- Tillbyggnader bör underordna sig originalbyggnaden och förläggas mot baksidan eller en bortre gavel. Takkupor bör förläggas till takfall på baksidan. Stor omsorg krävs kring utformning och material!

Behåll äldre staket, grindar och grindstolpar.

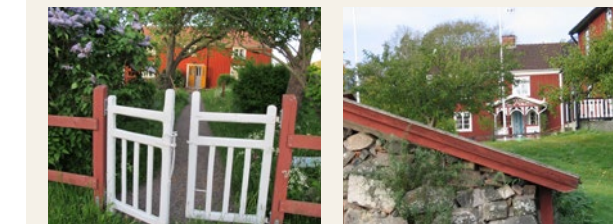
- Flytta grindstolpar om nödvändigt, alternativt ersätt med ny av äldre typ. Leta på gamla fotografier eller i grannskapet efter förlaga. Kanske står det en gammal grind på vinden som kan användas som modell?

Behåll grusgång mellan grind och ytterdörr.

- Använd helst inte modern marksten eller andra hårda ytor i din gamla trädgård.

Behåll äldre fruktträd och andra uppvuxna träd. Var rädd om de hamlade träden!

- Äldre fruktträdgårdar är viktiga spår efter en tid då människor var självhushållande. Hamlade träd ger en speciell och viktig karaktär åt landsbygden. Metoden har minst en 1000-årig tradition.

Trädgården har mycket stor betydelse för hur vackert huset upplevs!

FÖNSTERRENOVERINGENS 10 BUDORD:

1. **Livslängden:** Fönster med bågar och karmar av kvalitetsvirke, enkla glasrutor i bågar och linoljebaserad färg och kitt håller i hundratals år med regelbundet underhåll.
2. **Skönheten:** Smäckra karmar, bågar och spröjsar, omsorgsfullt utformade snickerier och beslag, skiftande glas med största möjliga ljusinsläpp och genomtänkta in- och utvändiga omfattningar tillfredsställer våra mänskliga behov av skönhet.
3. **Privatekonomin:** Renovering och energieffektivisering av befintliga fönster är lönsamt på kort och lång sikt.
4. **Värdeutvecklingen:** Välbevarade fönster är eftertraktade detaljer för husköpare och höjer värdet på bostaden.
5. **Samhällsutvecklingen:** Löpande underhållsåtgärder skapar arbetstillfällen på orten, småföretagande med skatteintäkter inom landet och minskade miljökostnader.
6. **Miljön:** Renovering, energiförbättring och långsiktigt underhåll av äldre träfönster innebär minsta möjliga resursförbrukning, minsta möjliga användning av miljöfarliga material och minsta möjliga utsläpp av växthusgaser.
7. **Inomhusklimatet:** I hus med fungerande självdragsystem är de traditionella fönstren med sin vindtäta men inte lufttäta konstruktion en förutsättning för bra inomhusmiljö.
8. **Materialen:** Traditionellt fönsterunderhåll använder kretsloppsvänliga material som trä och vegetabilisk olja till impregnering, färg och kitt. Fönsterhantverkare har ett etablerat återbruk av fönsterglas.
9. **Kulturhistorien:** Bevarade äldre fönster är avgörande för upplevelsen av historiska miljöer och därför viktig för vår och kommande generationers möjlighet att kunna förstå kulturarvet.
10. **Hälsan:** Största möjliga ljusinsläpp genom smäckra fönsterbågar och poster, profilerade snickerier och skiftande glas som sprider ljuset i rummet.

ÅRLIG ÖVERSYN = GOD BYGGNADSVÅRD OCH GOD EKONOMI

Gör lite i taget och undvik stora (dyra) överraskningar.

Våren/försommar, senast veckan före midsommar, gå en runda runt husen och kolla in:

- **Tak:** Är någon panna sprucken? Byt ut!
- Rensa bort **växtlighet** nära fasaderna och eventuellt marknivåer som blivit för höga mot huset.
- **Fasader:** Behöver du göra något i sommar? Fönsterrenovering? Gör gärna ett eller ett par i taget! Spika in eller byt någon panelbräda eller vindskiva?
- **Krypgrund:** Kontrollera fukt eller mögel. Bor det kanske djur där? Avlägsna allt som inte ska vara där.
- **Vind:** Ser du någon mögelpåväxt? Har det kommit in någon fukt sedan senaste inspektionen? Läckage?
- **Ventilationshål** ska inte vara öppna under sommaren då luftfuktigheten är hög. Finns behov av att vädra är det bättre att göra det på våren.

Hösten, före vintern

- Se över och rensa **takrännorna** från löv.
- Inspektera **vindar** och **krypgrunder**.
- **Se över fönster och dörrar.** Tätninglistor? Går dörren att stänga?
- **Ventilationshål** stängs igen för att hålla djur och snö ute.

Hustypen kallas parstuga och har här två gamla skorstenar.

Detta faktablad om byggnadsvård ingår i en serie. Övriga handlar om: Jordkällare i Småland, Skiftesverk, Stenkällare på Öland, Tegeltak, Stråtak, Väderkvarnar på Öland, Ängslador samt Energismart.

LÄNSMUSEETS BYGGNADSANTIKVARIER: 0480 - 45 13 00
BEBYGGELSEENHETEN LÄNSMUSEET: www.kalmarlansmuseum.se/byggnadsvard
STOR FOTODATABAS MED ÄLDRE BILDER: www.kalmarlansmuseum.se
ANSÖKAN OM BYGGNADSVÅRDSBIDRAG: Länsstyrelsen Kalmar 010-223 80 00
INFORMATION OM BIDRAGEN FINNS PÅ: www.lansstyrelsen.se
LÄNSMUSEETS TEGELSAMLING: www.digitalmuseum.se

Boktips om byggnadsvård

Hidemark, m.fl. Så renoveras torp och gårdar.
Energiboken – energieffektivisering för småhusägare. 2011, Svenska Byggnadsvårdsföreningen.
Wergeni-Wasberg & Sjöström Larsson, Dags att renovera – var rädd om detaljerna. 2007, ICA Bokförlag.
Gudmundsson, Stora boken om byggnadsvård. 2010, Bonnier Fakta.
Wenander & Lindbom, Frågor och svar om byggnadsvård. 2007, Balkong Förlag.
Thurell, Vårda och renovera trähus. 2005, Natur & Kultur.

Övriga tips

Svenska byggnadsvårdsföreningen. Här kan du hitta svar på många frågor i kunskapsbanken (artikelsamling) eller själv ställa frågor. Kurser och byggnadsvårdsläger. www.byggnadsvard.se (byggnadsvård, kunskapsbank)
"Hålla hus", informationsportal för byggnadsvård: www.hallahus.se
www.byggnadsvardstorget.se
Varsamt, en interaktiv websida där besökaren bland annat får prova på att bygga om ett hus. Pedagogiskt och roligt. Man bör titta på alla alternativ för att kunna bilda sig en egen uppfattning. www.varsamt.org
www.gysinge.com

Foto
Samtliga fotografier Kalmar läns museum.

Framsidesbild
Framsidas bild visar lappa och laga-metoden.

Ta hand om
dina gamla hus
Landsbygd i Kalmar län